

Robert Kufel¹

Zielona Góra

<https://orcid.org/0000-0002-1359-9230>

Szkic do dziejów formacji filozoficzno-teologicznej w Kościele gorzowskim w latach 1945-2020

Abstract

Sketch for the history of philosophical and theological formation in the Gorzów Church from 1945 to 2020

The article is an attempt to cross-section scientific and educational activities in the Catholic Church from the beginning of its existence through the lens of scientific and educational institutions that existed in the local Church in the Regained Territories from the end of World War II to the present day. Today, the scientific tradition in the Diocese of Zielona Góra and Gorzów is nurtured by, among others, The Edith Stein Institute of Philosophy and Theology in Zielona Góra. On March 24, 2003, at the request of the Director of the Institute of Catholic Formation, Fr. Dr. Eligiusz Piotrowski, Diocesan Bishop A. Dyczkowski moved the Gorzów university to Zielona Góra and changed its name to: Institute of Philosophy and Theology (IFT) at 30 Bułgarska Street in Zielona Góra. Thus he established St. Teresa Benedicta of The Cross (Edith Stein) as the patroness of the university. The Institute was successively subordinated to: The Pontifical Faculty of Theology in Wrocław, the Faculty of Theology of Adam Mickiewicz University in Poznań and the Faculty of Theology of the University of Szczecin. Since May 2, 2013, IFT has been cooperating in conducting joint studies in theology with the Pontifical Faculty of Theology in Wrocław.

Keywords: Institute of Philosophy and Theology in Zielona Góra, Diocese of Zielona Góra and Gorzów, Fr. Edmund Nowicki, Bishop Wilhelm Pluta, Bishop Józef Michalik, Bishop Adam Dyczkowski

¹ Robert Kufel – duchowny diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, dr hab. nauk teologicznych, dyrektor Archiwum Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, e-mail: R.Kufel@diecezjazg.pl.

Streszczenie

Artykuł stanowi próbę przekroju działalności naukowej i szkolnej w Kościele katolickim od początku jego istnienia poprzez pryzmat instytucji naukowych i wychowawczych, które istniały w Kościele lokalnym na Ziemiach Odzyskanych od zakończenia II wojny światowej aż do współczesności. Obecnie tradycję naukową w diecezji zielonogórsko-gorzowskiej pielęgnuje m.in. Instytut Filozoficzno-Teologiczny im. Edyty Stein z Zielonej Góry. 24 marca 2003 roku na prośbę dyrektora Instytutu Formacji Katolickiej ks. dra Eligiusza Piotrowskiego bp diecezjalny Adam Dyczkowski przeniósł gorzowską uczelnię do Zielonej Góry i zmienił jej nazwę na: Instytut Filozoficzno-Teologiczny (IFT) przy ul. Bułgarskiej 30 w Zielonej Górze. Jednocześnie ustanowił św. Teresę Benedyktę od Krzyża (Edyta Stein) patronką uczelni. Instytut podlegał kolejno: Papieskiemu Fakultetowi Teologicznemu we Wrocławiu, Wydziałowi Teologicznemu Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu i Wydziałowi Teologicznemu Uniwersytetu Szczecińskiego. Od 2 maja 2013 roku IFT podjął współpracę w zakresie prowadzenia wspólnych studiów z teologii z Papieskim Wydziałem Teologicznym we Wrocławiu.

Słowa kluczowe: Instytut Filozoficzno-Teologiczny w Zielonej Górze, diecezja zielonogórsko-gorzowska, ks. Edmund Nowicki, bp Wilhelm Pluta, bp Józef Michalik, bp Adam Dyczkowski

Wstęp

Od początku swego istnienia Kościół katolicki otrzymał od Boskiego Założyciela – Jezusa Chrystusa misję nauczania i wychowania człowieka. Wraz z chrześcijaństwem w świecie starożytnym dokonał się ogromny przewrót. Religia Chrystusa uznała w niewolnikach prawa człowieka oraz umożliwiła im kształcenie i wychowanie na równi z ludźmi wolnymi. Pierwszymi szkołami chrześcijańskimi były szkoły katechumenów, czyli przygotowujące kandydatów do przyjęcia sakramentu chrztu świętego. Katechumeni poznawali główne prawdy wiary i Ewangelii. Z czasem szkoły katechumenów zostały przekształcone w szkoły katechetyczne, które uczyły chrześcijan mężnego wyznawania wiary i umiejętności jej obrony w razie konieczności. W czasach apostołskich pojawiły się szkoły prezbiterańskie, przeznaczone dla chrześcijańskich dzieci. Stałą formą tych szkół stały się elementarne szkoły parafialne. Były dostępne przy kościołach parafialnych dla ogółu chrześcijańskiego społeczeństwa. Przy klasztorach powstały szkoły klasztorne, które prócz nauki pisania i czytania, uczyły przyszłych zakonników życia w klasztorze. Istniały dwa rodzaje szkół klasztornych: wewnętrzne, które formowały kandydatów do zakonu, i zewnętrzne, przeznaczone dla młodzieży świeckiej. Istniały także szkoły klasztorne dla dziewcząt, które wyjątkowo posyłano do szkół. Z zasady dziewczęta wychowy-

wano tylko w domu rodzinnym. Przy katedrach funkcjonowały szkoły katedralne (biskupie), którzy dały początek uniwersytetom. Między XI a XV wiekiem w Europie powstały uniwersytety i akademie, np. w Bolonii, Paryżu, Oksfordzie, Cambridge, Modenie, Padwie, Rzymie, Orleanie, Florencji, Valladolid, Pradze, Wiedniu, Peczu, Heidelbergu, Kolonii, Budapeszcie i Erfurcie. W 1364 roku powstała Akademia Krakowska, wzorowana na uczelni bolońskiej. Akademia posiadała 11 katedr: 8 prawniczych, 2 medyczne i 1 sztuk wyzwolonych. Akademię podporządkowano Kościołowi, a nadzór nad uczelnią sprawował biskup krakowski. W 1406 roku uczelnia krakowska została uniwersytetem z samodzielnymi katedrami matematyki i astronomii. Znanymi rektorami byli Stanisław ze Skalbmierza i Paweł Włodkowiec. Wśród wybitnych absolwentów należy wymienić np. Mikołaja Kopernika. Wykształcenie dawało perspektywę dalszej kariery. W XII-XVI wieku upowszechnił się zwyczaj posyłania dzieci do szkół. Nauka jednak była luksusem, przeznaczonym raczej dla osób zamożnych. Biedniejsze klasy społeczne (mieszczaństwo i chłopstwo) tkwiły w analfabetyzmie. W XVI wieku zaczęły funkcjonować gimnazja, które przygotowywały młodzież do studiów uniwersyteckich. Ponadto Sobór Trydencki nakazał biskupom zakładać seminaria duchowne dla kształcenia i wychowania kandydatów do stanu duchownego. Trzeba przyznać, że mimo rozmaitych przeciwności historycznych (np. prześladowania, reformacja, zabory i wojny) Kościół katolicki zachował prawo do szkolnictwa i wychowania chrześcijańskiego².

1. Nauka i szkolnictwo w Kościele gorzowskim 1945-1988

Na mocy konferencji w Poczdamie 2 sierpnia 1945 roku zwycięskie mocarstwa, czyli Anglia, Związek Sowiecki i Stany Zjednoczone Ameryki Północnej oddały dotychczasowe niemieckie terytoria leżące na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej w tymczasowy zarząd państwa polskiego³. Do lutego 1945 roku w powiatach, które później weszły w skład Administracji Apostolskiej, mieszkało około 90% ludności wyznania ewangelicko-augsburskiego. Katolików było zaledwie 200 726. Użytkowali oni 151 świątyń, w których służbę duszpasterską pełniło 201 księży. Dla porównania należy podkreślić, że wyznania ewangelickie skupione w około 750 gminach posiadały ponad 1500 świątyń⁴.

² A. Fajęcki, *Szkolnictwo*, [w:] *Podręczna encyklopedia kościelna*, J. i R. Archutowscy [red.], t. 37-38, Warszawa 1913, s. 386-402.

³ Z. Szuba, *Na Ziemiach Zachodnich po wiekach odzyskanych*, „*Życie i Myśl*” (1970) nr 3, s. 1-2; W. Irek, *50 lat polskiej administracji kościelnej na ziemiach zachodnich i północnych*, „*Życie i Myśl*” (1995) nr 4, s. 28.

⁴ E. Welzandt, *Ludność Diecezji Gorzowskiej*, „*Gorzowskie Wiadomości Kościelne*” (dalej GWK) (1970) nr 7, s. 214-215; T. Dzwonkowski, *Administracja apostolska kamińska, lubu-*

Po wojnie większość obywateli Niemiec, głównie protestantów, przeprowadziła się w głąb Niemiec. Na przykład od 20 listopada 1945 do 20 lutego 1946 roku przesiedlono 679,1 tys. ludzi⁵. Coraz więcej przybywało Polaków z terenów wschodnich, którzy w większości byli katolikami. Liczba tych osób wzrosła z 65% w okresie międzywojennym do 95% po wojnie⁶. W sumie po zakończeniu działań wojennych w 1945 roku, w wyniku zmian granic, strat wojennych i przesiedleń, Polska pod względem wyznaniowym i narodowościowym była najbardziej jednolitym krajem w Europie⁷.

Już 28 czerwca 1945 roku kard. August Hlond⁸ przedłożył w Sekretariacie Stanu w Watykanie projekt organizacji Kościoła katolickiego w Polsce, uwzględniający nową sytuację graniczną. 8 lipca 1945 roku Stolica Apostolska „przewidując wyjątkowe warunki, w jakich znajdują się diecezje polskie”, a „także w sytuacji dużego zagrożenia” przyznała kardynałowi jako specjalnemu wysłannikowi papieskiemu uprawnienia do nowej organizacji Kościoła. W założeniu miała ona mieć charakter tymczasowy⁹. Dnia 15 sierpnia 1945 roku kardynał August Hlond dokonał nominacji 5 administratorów apostolskich i określił obszary ich jurysdykcji¹⁰. Nowo mianowani ordynariusze pięciu Ad-

ska i pralatury pilskiej. *Zarys dziejów 1945-1966*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, P. Socha, Z. Lec [red.], Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 23-29.

⁵ G. Labuda, *Ziemie zachodnie i północne w tysiącletniej historii polskich granic*, [w:] *Ziemie zachodnie i północne Polski 992-1945. Katalog wystawy archiwalnej*, Warszawa 1985, s. 32-33; D. Śmierchalski-Wachocz, *Partia komunistyczna wobec przejawów wiary katolickiej w swoich szeregach na Środkowym Nadodrzu 1945-1970*, Ząbki 2004, s. 32-35.

⁶ L. Adamczuk i W. Zdanowicz, *Kościół katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik statystyczny*, Warszawa 1991, s. 51.

⁷ H. Dominiczak, *Granice państwa i ich ochrona na przestrzeni dziejów 966-1996*, Warszawa 1997, s. 327-329.

⁸ Kardynał August Hlond urodził się 5 lipca 1881 roku. Był biskupem katowickim, arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim i poznańskim, gnieźnieńskim i warszawskim, Prymasem Polski. W 1927 roku Pius XI mianował go kardynałem-prezbiterem. Był opiekunem emigracji, założycielem Towarzystwa Chrystusowego dla Wychodźców, ustanowił administrację kościelną na ziemiach zachodnich i północnych. Zmarł 22 października 1948 roku. W 1992 roku rozpoczęto jego proces beatyfikacyjny. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 80.

⁹ K. Lutyński, *Rozdział Kościoła od państwa w Polsce Ludowej*, „Chrześcijaństwo w Świecie” (1994) nr 1, s. 78; P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1 (1945-1959), Poznań 1994, s. 15-17.

¹⁰ B. Dratwa, *Propozycje do opracowania schematyzmu diecezji gorzowskiej w ujęciu historycznym*, s. 5 (maszynopis); F. Stopniak, *Działalność integracyjna Kościoła katolickiego na Polskich Ziemiach Zachodnich*, „Życie i Myśl” (1985) nr 3, s. 47-49; K. Kowalczyk, *Stosunki Państwo-Kościół na Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1972. Zarys problemu*, [w:] *Kościół rzymskokatolicki na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945-2005*, G. Wejman [red.], Szczecin 2005, s. 28-29.

ministracji sprawowali swą władzę do dnia 26 stycznia 1951 roku, czyli do wydania przez władze państwowe zarządzenia o likwidacji stanu tymczasowości w administracji kościelnej na ziemiach zachodnich i północnych¹¹.

Na terenach północno-zachodnich utworzono Administrację Apostolską Kamińską, Lubuską i Prałatury Pilskiej. Siedzibą tymczasową Administracji został Gorzów Wielkopolski. Administratorem Apostolskim w Gorzowie kardynał A. Hlond mianował ks. dra Edmunda Nowickiego, kanclerza Kurii arcybiskupiej i wiceoficjała w Metropolitalnym Sądzie Duchownym w Poznaniu¹².

Wraz ze wzrostem liczby ludności na terenach północno-zachodnich brak kapłanów stawał się coraz bardziej dotkliwy. Do Kurii Administracji przyjeź-

¹¹ Autor J. Prus-Wiśniewski podał 20.08.1945 jako datę utworzenia pięciu administracji, gdy większość historyków podaje 15.08.1945. Por. J. Prus-Wiśniewski, *Dawne granice Polski. Organizacja Kościoła Rzymsko-Katolickiego w Polsce po 1945 roku*, Londyn 1973, s. 63-65; E. Napierała, *Geneza Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp.*, „Studia Paradayskie” (1985) nr 1, s. 195; D. Śmierchalski-Wachocz, *Państwowe i kościelne przeobrażenia administracyjne na Środkowym Nadodrzu w latach 1945-1952*, [w:] *Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych na Środkowym Nadodrzu w latach 1945-1956*, E. Wojcieszek [red.], Poznań 2012, s. 34-37.

¹² Ks. Edmund Nowicki urodził się 13 września 1900 roku w Trzemesznie. Studiował w Seminarium Duchownym w Gnieźnie i Poznaniu. Święcenia kapłańskie przyjął w 1924 roku. Był wikariuszem w Poznaniu. W latach 1927-29 studiował na Gregorianum w Rzymie i otrzymał doktorat z prawa kanonicznego. W latach 1929-30 odbył aplikanturę w Kongregacji Soboru i Trybunale Roty Rzymskiej. W 1930 roku został notariuszem w poznańskiej Kurii. Był adwokatem i wiceoficjałem Trybunału Metropolitalnego w Poznaniu. Aresztowany przez Niemców 3 października 1939 roku został osadzony w Forcie VII w Poznaniu. Następnie był więziony w obozach koncentracyjnych Dachau i Mauthausen-Gusen. Zwolniono go 6 lutego 1941 roku i zakazano wykonywania posługi kapłańskiej. Do końca wojny mieszkał w Warszawie i pracował w firmie drzewnej. W lutym 1945 roku został kanclerzem Kurii w Poznaniu. 15 sierpnia 1945 roku otrzymał od Prymasa A. Hlonda nominację na administratora apostolskiego w Gorzowie. 26 stycznia 1951 roku został usunięty z urzędu przez władzę państwową i przewieziony do Poznania. Był wiceoficjałem i kanonikiem Kapituły Metropolitalnej w Poznaniu. 26 kwietnia 1954 roku został biskupem tytularnym Hadriane, z przeznaczeniem na rządcę diecezji gdańskiej. Sakrę biskupią przyjął potajemnie 24 września 1954 roku z rąk abpa Walentego Dymka. 1 grudnia 1956 roku skierowany jako biskup tytularny Thugga objął (08.12.1956) rządy w diecezji gdańskiej jako koadiutor bpa Karla Marii Spletta. Po śmierci bpa K. M. Spletta 7 marca 1964 roku otrzymał tytuł ordynariusza gdańskiego. Przyczynił się do rozwoju życia religijnego w diecezji gdańskiej, erygował seminarium duchowne, troszczył się o rozwój placówek duszpasterskich i renowację kościołów oraz brał udział w obradach Soboru Watykańskiego II. Zmarł 10 marca 1971 roku w Warszawie. *Schematyzm Administracji Apostolskiej Kamińskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej*, Gorzów Lipiec 1946, s. 2 [maszynopis]; *Schematyzm Administracji Apostolskiej Kamińskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej*, Gorzów Wlkp. 1949, s. 5; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła*, s. 149; S. Bogdanowicz, *Nowicki Edmund bp* [w:] *Encyklopedia katolicka*, E. Gigilewicz [red.], t. 14, Lublin 2010, kol. 55; P. Socha, *Sylwetki administratorów apostolskich i biskupów diecezji zielonogórsko-gorzowskiej*, „Studia Zielonogórskie” (2008), t. 14, s. 10-17.

działy delegacje społeczeństwa z prośbą o kapłanów. Nawet władze świeckie prosiły o księży, gdyż napływowa ludność czuła się obcą i „nawet swoich zmarłych stara się wywozić do Polski centralnej”¹³. Konieczna była szybka organizacja własnych instytucji szkolących. Administrator apostolski ks. dr Edmund Nowicki, po przybyciu do Gorzowa Wlkp., skierował apel do kapłanów: „Spełniają się w naszych dniach słowa Zbawiciela – Żniwo wprawdzie obfite, ale pracowników mało – Świadcami jesteśmy, jak ciężkie niebezpieczeństwa grożą zbawieniu dusz nieśmiertelnych i sprawie Kościoła św. na odzyskanych ziemiach z braku kapłanów... Sprawę nowych powołań kapłańskich polecam więc gorąco trosce i opiece Wiel[ebnego] Duchowieństwa... Roztropną troskliwością należy więc otoczyć budzące się powołania[...]”¹⁴.

Dzieło powołań polecił modlitwom duchowieństwa i wiernych, ponawiając prośbę każdego roku. Funkcjonowanie Kościoła gorzowskiego zależało od regularnego napływu kandydatów do Wyższego Seminarium Duchownego. Ksiądz Administrator E. Nowicki 26 października 1947 roku zainicjował jego działalność w Gorzowie przy ul. Warszawskiej 38. Pierwszym rektorem tej uczelni został ks. dr Gerard Domagała¹⁵. W Wyższym Seminarium ustanowiono także funkcję prokuratora, ojca duchownego oraz wykładowców. Wszyscy należeli do Zgromadzenia Księża Misjonarzy Wincentego á Paulo¹⁶. W chwili otwarcia

¹³ Przemówienie J. E. Ks. Bpa Nowickiego [podczas uroczystości 20-lecia Diecezji Gorzowskiej czerwiec 1965 rok], GWK 1966, nr 6, s. 128.

¹⁴ E. Nowicki, *O powołania kapłańskie*, „Zarządzenia Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Pralatury Piłskiej” (dalej ZAA) (1945) nr 2, s. 26-27.

¹⁵ Ks. Gerard J. Domagała CM urodził się 3 sierpnia 1911 roku w Mikołowie. W 1932 roku ukończył szkołę średnią. Do Zgromadzenia Misji w Wilnie został przyjęty 18 października 1933 roku. Śluby misjonarskie złożył 8 marca 1936 roku. Jesienią 1934 roku rozpoczął studia w Instytucie Teologicznym Zgromadzenia w Krakowie-Stradomiu. Święcenia kapłańskie otrzymał 11 września 1939 roku. Był doktorem teologii i wykładowcą teologii moralnej w Krakowie. Od 12 października 1947 roku był rektorem oraz wykładowcą teologii moralnej, patrologii, języka greckiego i rubrycystyki w Wyższym Seminarium Duchownym w Gorzowie Wlkp. W 1959 roku przestał być rektorem i w 1961 roku opuścił WSD w Paradyżu. Wykładał teologię moralną w Instytucie Teologicznym w Krakowie. W latach 1963-1968 był asystentem generalnym Zgromadzenia w Rzymie. Po powrocie wykładał teologię moralną. Zmarł 22 lutego 1969 roku w Krakowie. Pochowany w grobowcu Zgromadzenia na Cmentarzu Rakowickim. *Schematyzm* 1949, s. 12; *Schematyzm* 1955, s. 14; A. Baciński, *Księża Misjonarze Św. Wincentego a Paulo w Ordynariacie Gorzowskim w latach 1945-1955*, Jordanowo 1955, s. 44-47, 63 [maszynopis], *Schematyzm* 1959, s. 16, 17, 21 i 108; M. Chorzępa, *Zmarli Kapłani i Bracia Zgromadzenia. Domagała Gerard*, „Roczniki Wincentyńskie” (1987) nr 1, s. 69-71; R. Tomczak, *Rektorzy*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne*, 97-98.

¹⁶ *Otwarcie Wyższego Seminarium Duchownego w Gorzowie Wlkp. 26 X 1947*, Gorzów Wlkp. 1948, s. 11-19; *Kształtowanie struktur kościelnych na ziemiach odzyskanych we wspomnieniach biskupa gdańskiego Edmunda Nowickiego* [wywiad z bpem E. Nowickim przeprowadził bp I. Jeź], cz. II, opr. M. Kwiecień, „Miesięcznik Archidiecezji Gdańskiej” (2008) nr 10-12, s. 768-772.

seminarium było 42 alumnów. W roku akademickim 1951/52 seminarium liczyło 220 alumnów i 12 profesorów. Program studiów teologicznych odpowiadał programowi obowiązującemu na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W gorzowskiej uczelni wprowadzono seminaria naukowe z filozofii i przedmiotów teologicznych. Organizowano akademie, zebrania naukowe, imprezy artystyczne i rozrywkowe. Działała Sodaliczka Mariańska, Bratnia Pomoc i chór¹⁷.

W 1952 r. doszło do podziału seminarium z powodu znacznej liczby kandydatów i braku odpowiednich warunków lokalowych. Nastąpiło także przejście z pięcioletniego na sześcioletni system studiów. Dwa pierwsze lata studiów przeniesiono do Paradyża (Wydział Filozoficzny), a pozostałe cztery zostały w Gorzowie Wlkp. (Wydział Teologiczny). W 1961 r. połączono oba wydziały seminarium w Paradyżu¹⁸.

Ksiądz E. Nowicki powołał do istnienia trzy niższe seminaria duchowne w: Gorzowie Wlkp., Wschowie i Słupsku. Były to zakłady wychowawczo-naukowe, które miały za zadanie przygotować kandydatów do studiów w Wyższym Seminarium Duchownym w Gorzowie Wielkopolskim¹⁹.

4 czerwca 1946 r. powstało Niższe Seminarium w Gorzowie Wielkopolskim. Otwarte 3 września 1946 r. liczyło 82 alumnów. Miało cztery klasy gimnazjalne i dwie licealne. Pierwszym rektorem został ks. Jan Wujda. Stałą opiekę duchową sprawował ojciec duchowny (1947 – ks. Zdzisław Skrzyński, 1948 – ks. Wiktor Panecki, 1959 – ks. Tadeusz Werno). Niższe Seminarium Duchowne w Gorzowie Wlkp. zostało zlikwidowane dekretem władz państwowych 1 sierpnia 1960 roku²⁰.

Kolejne seminarium otwarto 1 lipca 1947 roku w Słupsku. Prefektem został ks. Józef Ferensowicz, a dyrektorem i prokuratorem był ks. Zygmunt Szelażek. W 1952 r. obowiązki dyrektora pełnił ks. Józef Ferensowicz. Po nim w 1959 r. ks. Wiktor Panecki został dyrektorem seminarium. W dniu otwarcia było 55 alumnów. Seminarium miało dwie klasy: I licealną i XI maturalną. W roku szkolnym 1948/49 były 4 klasy licealne. Absolwenci zdawali maturę wewnętrzną oraz państwową jako eksterniści. Seminarium przestało istnieć 15 lipca 1960 roku²¹.

¹⁷ R. Tomczak, *Historia Diecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w latach 1947-1997*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne Gorzów Wlkp.-Paradyż 1947-1997. Księga jubileuszowa*, R. Tomczak [red.], Paradyż 1997, s. 75, 77, 81, 83 i 91.

¹⁸ E. Welzandt, *Rys historyczny Diecezji Gorzowskiej*, GWK (1970) nr 7, s. 209-210.

¹⁹ E. Napierała, *Historia Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp. za rządów ks. dra Edmunda Nowickiego (1945-1951)*, Warszawa 1975, s. 99-104.

²⁰ Tamże, s. 99-101.

²¹ T. Ceynowa, *Przygotowanie do likwidacji Niższego Seminarium Duchownego w Słupsku*, [w:] *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i ziemi*

Trzecie małe seminarium powstało 18 sierpnia 1948 r. we Wschowie, gdzie od 1 września 1946 r. istniał już Internat Biskupi dla młodzieży męskiej. W seminarium była tylko jedna klasa ósma. Naukę rozpoczęło 34 uczniów. Pierwszym dyrektorem został ks. Andrzej Bardecki. Władza duchowna w 1956 r. rozwiązała seminarium we Wschowie²².

W Administracji Gorzowskiej funkcjonowało Studium Wiedzy Religijnej, które 30 października 1949 r. powołał ks. E. Nowicki. Rektorem Studium został ks. Klemens Wnuk. Inauguracja odbyła się w kaplicy kościoła pw. Królowej Korony Polskiej w Szczecinie²³. Program Studium obejmował kurs trzyletni. Wykłady na poziomie akademickim zostały dostosowane do słuchaczy ze średnim wykształceniem. Zajęcia cieszyły się zainteresowaniem, gdyż np. w 1950 r. uczestniczyło w nich 250 osób. Studium przygotowało przyszłych katechetów. Zostało zlikwidowane przez władze państwowe (18.06.1952). Po likwidacji Studium duchowieństwo kontynuowało jego dzieło, organizując konferencje dla młodzieży akademickiej w kościele pw. św. Jana Chrzciciela w Szczecinie. Nazwano je „studium teologicznym”. W 1957 r. przy kościele pw. Królowej Korony Polskiej w Szczecinie zainaugurowano wykłady filozoficzno-religijne dla miejscowej inteligencji. Jeszcze tego roku z ramienia Wydziału Nauki Katolickiej przy Kurii Biskupiej w Gorzowie Wlkp. otwarto Studium Wiedzy Religijnej dla gorzowskiej inteligencji. Wykłady odbywały się w poniedziałki i piątki o godz. 18.00. Zajęcia prowadzono z apologetyki, Pisma św., dogmatyki, etyki, filozofii, historii Kościoła, socjologii i pedagogiki²⁴.

Ważną powinnością duszpasterską w Kościele gorzowskim była katechizacja dzieci i młodzieży²⁵. W latach 1950-1954 alumni Wyższego Seminarium Duchownego w Gorzowie Wlkp. katechizowali dzieci w czasie wakacji. Katechizacja odbywała się w trzech grupach: pierwszą stanowiły dzieci 6-8-letnie, drugą – dzieci przygotowujące się do pierwszej spowiedzi i Komunii św., ostatnią – dzieci po pierwszej Komunii świętej. Nauczanie religii trwało od 16 lipca do 10 września²⁶.

Pierwszy zjazd katechetów odbył się 2-5 lipca 1951 r. w Gorzowie Wielkopolskim. Wzięły w nim udział 52 osoby. Zjazd zakończyła pielgrzymka do Ro-

lubuskiej w latach 1945-1989, T. Ceynowa, P. Knap [red.], Szczecin 2010, s.154-155.

²² R. Kufel, *Internat Biskupi i Małe Seminarium Duchowne we Wschowie (1946-1956)*, Zielona Góra 2012, s. 54-57.

²³ *Uroczystość inauguracji Studium Wiedzy Religijnej w Szczecinie*, ZAA 1949, nr 11-12, s. 383-385.

²⁴ G. Wejman, *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej w latach 1945-1972*, Szczecin 2007, s. 336-338.

²⁵ S. Wójcik, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego. Na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945-1961*, Wrocław 1995, s. 52-53; J. Doppke, *Katechizacja w Polsce 1945-1990*, Pelplin 1998, s. 53-71.

²⁶ M. Wykrota, *Wakacyjna katecheza prowadzona przez kleryków w gorzowskiej Administracji Apostolskiej w latach 1950-1954*, Warszawa 1981, s. 15-18 (maszynopis).

kitna. Diecezjalna inicjatywa katechetyczna zapoczątkowała stałe dokształcanie nauczycieli religii. Odbywało się ono w wyznaczonych punktach, rejonach i ośrodkach. Punkty znajdowały się w: Połczynie-Zdroju, Rokitnie, Gorzowie Wlkp., Szczecinku, Słupsku i Paradyżu. Rejon obejmował obszar województwa. Ośrodki mieściły się przeważnie w miastach powiatowych. W punktach kształcono katechetów w systemie stacjonarnym, a w rejonach i ośrodkach – w systemie zaocznym. Na wszystkich kursach stacjonarnych i zaocznych program obejmował 26 przedmiotów. Oprócz wykładów przedmiotowych obowiązywały zajęcia dotyczące życia wewnętrznego. W sumie prowadzono 9 różnych kursów: czteroletnie, roczne, trzymiesięczne, dwumiesięczne, trzytygodniowe i dwutygodniowe. Były też dwuletnie i roczne kursy zaoczne pierwszego stopnia dla osób bez matury oraz drugiego stopnia dla osób po maturze. W styczniu i lutym 1960 r. w sześciu punktach (Lębork, Sławno, Słupsk, Stargard Szczeciński, Szczecin i Koszalin) odbyły się konsultacje, mające na celu ocenić akcję podnoszenia kwalifikacji katechetów świeckich. Wzięło w nich udział 103 katechetów, którzy w 80% osiągnęli wyniki w stopniu dobrym. W latach 1949-1972 około 75% kursantów stanowiły osoby świeckie, a 25% – siostry zakonne²⁷. Około 50% posiadało wykształcenie średnie, a tylko nieliczni poprzestali na wykształceniu podstawowym. Pełne kwalifikacje katechetyczne uzyskało ponad 50% uczestników kursów diecezjalnych²⁸.

Na przełomie 1977/78 r. zmieniono strukturę szkolenia katechetycznego. W miejsce wakacyjnego kursu I stopnia wprowadzono roczny kurs w pięciu ośrodkach (Gorzów Wlkp., Zielona Góra, Żagań, Świebodzin i Piła). Spotkania odbywały się raz w miesiącu (niedziela), aby mogli w nich uczestniczyć pracujący oraz młodzi, którzy mieli zajęcia szkolne w tygodniu. Kolejnym etapem szkolenia był kurs III stopnia, który odbywał się raz na kwartał w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze. Uczestniczyły w nim osoby, które ukończyły wakacyjny kurs II stopnia oraz I stopień kursu rocznego. Pełne przygotowanie katechetyczne trwało dwa i pół roku i dokonywało się w następujących etapach:

- kurs I stopnia (w ciągu roku)
- kurs II stopnia (wakacje)
- kurs III stopnia (wakacje)
- egzamin kwalifikacyjny w grudniu²⁹.

W Kościele gorzowskim troską formacyjno-naukową otoczono organistów. W latach 1950-1951 Wydział Duszpasterski Kurii Biskupiej wydawał specjalne

²⁷ G. Wejman, *Organizacja Kościoła*, s. 344-345.

²⁸ R. Harmaciński, *Kursy przygotowujące katechetów w diecezji gorzowskiej w latach 1949-1972*, „*Studia Katechetyczne*” (1987) t. 6, s. 81-82.

²⁹ R. Harmaciński, *Kształcenie katechetów w diecezji gorzowskiej w latach 1949-1989*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, P. Socha [red.], Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 256.

pismo dla organistów. Poruszano w nim m.in. zagadnienia dotyczące aktualnych spraw zawodowych organistów, etyki zawodowej, życia religijnego i w ramach wykładów dokształcających instruowano w zakresie praktyki muzyczno-liturgicznej, a także techniki doraźnych napraw instrumentów³⁰. W 1979 r. powołano Studium Organistowskie Diecezji Gorzowskiej. Kierownikiem Studium został ks. Antoni Mackiewicz. Inauguracja zajęć odbyła się 8 września 1979 r. w Wyższym Seminarium Duchownym w Paradyżu. Zajęcia prowadzono w salach katechetycznych w parafii pw. św. Michała Archanioła w Świebodzinie, ponieważ nie było miejsca w seminarium. Studium Organistowskie trwało cztery lata. Program nauczania był zgodny ze statutem diecezjalnego szkolenia muzyków kościelnych. Absolwenci otrzymywali dyplom ukończenia Studium po zdaniu egzaminu kwalifikacyjnego z gry na organach w czasie Mszy św. i wykonaniu solo przygotowanych utworów muzyki organowej³¹.

Ciekawą inicjatywę naukową zainicjował ks. Jan Zieja. Zorganizował zimą 1945 r. w Słupsku Towarzystwo im. Piotra Borowego, a od maja 1946 roku na wzorcach przedwojennych uniwersytetów Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici” założył Uniwersytet Ludowy w Orzechowie Pomorskim, który objął swą troską szczególnie młodzież wiejską w wieku 18-35 lat. Przy pomocy pewnego znajomego, pracującego w gdańskim kuratorium, ks. J. Zieja otrzymał zezwolenie na otwarcie Uniwersytetu Ludowego³². Zajęcia odbywały się w dwóch kursach: męski (01.12-24.03) i żeński (01.04-29.06). Celem przeprowadzanych kursów było zaprawienie ludzi młodych do samodzielnego myślenia, do poznawania siebie, Polski i świata, do pracy nad swoim charakterem i przez to przygotowanie ich do życia i działania społecznego w swojej wsi, gminie i parafii. Warunkiem przyjęcia na kurs było ukończenie szkoły powszechnej. Kursanci zostali zwolnieni z opłat za naukę. Musieli jedynie partycypować w kosztach wyżywienia, których wysokość ustalał samorząd uczniowski. Kandydaci dostarczali dyrekcji podanie, własnoręcznie spisany życiorys i *polecenie wystawione przez koło młodzieży, spółdzielnię, gminę lub parafię*. Tylko pozytywna i przychylna opinia dyrektora Uniwersytetu stanowiła wyraźną zgodę na podjęcie dalszej nauki przez kandydata w orzechowskim zakładzie szkolnym. Na zakończenie kursu ks. dyrektor Jan Zieja planował wycieczkę kursantów do jednego z portów morskich³³.

W 1986 roku powstał w Pile Instytut Wyższej Kultury Religijnej imienia Jana XXIII przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Inicjatorem powstania

³⁰ J. Bagiński, *Formacja organistów do 1960 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa*, s. 271.

³¹ A. Mackiewicz, *Studium Organistowskie i formacja organistów po 1960 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa*, s. 274.

³² Z. Machura, *Cztery słupskie lata*, Słupsk 2006, s. 31-32.

³³ J. Zieja, *Uniwersytet Ludowy w Orzechowie Pomorskim*, „Tygodnik Katolicki” (1946) nr 1, s. 8.

uczelniał ks. proboszcz Stanisław Styra w parafii Świętej Rodziny w Pile. Celem Instytutu było systematyczne pogłębienie kultury religijnej katolików świeckich. Wykładowcami byli profesorowie KUL i innych uczelni. Studia trwały 3 lata i obejmowały nauki filozoficzne i teologiczne. Inauguracja roku akademickiego odbyła się 22 lutego 1987 roku w kościele pw. Świętej Rodziny w Pile z udziałem biskupa diecezjalnego Józefa Michalika³⁴.

W latach 1945-1988 ukazywały się periodyki naukowe i czasopisma katolickie. W latach 1945-1950 wychodziło pismo urzędowe Kurii „Zarządzenia Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej”. Po likwidacji Administracji Apostolskiej przez władze państwowe i zmianie nazwy Administracji na Ordynariat Gorzowski, wydawano „Zarządzenia Kurii Ordynariatu Gorzowskiego” (1951-1952). Po przerwie w 1957 r. ukazały się „Gorzowskie Wiadomości Kościelne”. Od 1992 r. zmieniono nazwę dotychczasowego pisma urzędowego na „Ecclesiastica”. W 1985 r. ukazał się pierwszy numer periodyku naukowego „Studia Paradyskie”. W latach 1946-1953 wydawano „Tygodnik Katolicki”. W 1985 r. pojawiły się „Aspekty”, które nawiązały do tradycji „Tygodnika” i kontynuowały prasę katolicką w diecezji.

Ważną kwestią dla integracji i formacji świeckich było utworzenie Klubów Inteligencji Katolickiej w Gorzowie Wlkp. (1976)³⁵ i Zielonej Górze (1981)³⁶.

2. Powstanie Studium Pastoralnego KUL i Punktu Konsultacyjnego ATK w Gorzowie Wlkp.

W 1970 roku biskup diecezjalny Wilhelm Pluta w rozmowie z kard. Stefanem Wyszyńskim Prymasem Polski poinformował go, że ma zamiar umożliwić swoim kapłanom uzyskanie magisterium z teologii na miejscu w Gorzowie Wielkopolskim. Prymas obawiał się, że „...tak dalekie i częste dojazdy [profesorów z KUL] mogłyby dezorientować pracę KUL i ograniczać możliwość naukową naszych Pracowników, tak kosztownie organizowanych, by szkolili młode pokolenie... Częste wyjazdy [profesorów KUL do Gorzowa Wlkp.] na pewno nie sprzyjają pracy naukowej, która wymaga skupienia”³⁷. Przy aprobacie Pry-

³⁴ Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze (dalej ADZG), Uczelnie katolickie. Ogólne 1985-1988, sygn. N1b.

³⁵ Z. Syska, *Zarys historii Klubu Inteligencji Katolickiej w Gorzowie Wlkp. (do roku 2008)*, [w:] *Poszukiwanie wartości. Klub Inteligencji Katolickiej w Gorzowie Wielkopolskim w latach 1976-2008*, T. Klimek [i in.] [red.] Gorzów Wlkp. 2009, s. 14-15.

³⁶ T. Dzwonkowski, *Zielonogórski Klub Inteligencji Katolickiej w latach 1981-2006*, Zielona Góra 2006, s. 28-29.

³⁷ ADZG, sygn. 946. Pismo kard. S. S. Wyszyńskiego do bpa W. Pluty, Warszawa 14.05.1970. Odpowiedź bpa W. Pluty, Gorzów Wlkp. 01.06.1970.

masa bp W. Pluta zwrócił się w tej sprawie do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Biskup W. Pluta uzgodnił z rektorem KUL ks. prof. Mieczysławem A. Krąpcem, że od jesieni 1970 roku profesorowie tej uczelni rozpoczną wykłady dla duchowieństwa w ramach Studium Pastoralnego w Gorzowie Wielkopolskim. Studium Pastoralne trwało 2 lata. 25 lutego 1972 roku bp W. Pluta podziękował ks. prof. M. Krąpcowi i profesorom KUL za „...rzetelną troskę o wiedzę naszych Księży”. W czerwcu 1972 roku zakończyła się współpraca dydaktyczna w Gorzowie Wlkp. z lubelską uczelnią³⁸. Pozostała możliwość kontynuowania przez księży studiów na KUL. Biskup W. Pluta był wdzięczny tej uczelni „...za rzetelną pomoc w doksztalcaniu... Księży diecezji Gorzowskiej i za umożliwienie zdobywania stopni naukowych”³⁹.

W 1972 roku bp W. Pluta przez swego delegata ks. Edwarda Jagodzińskiego nawiązał współpracę naukową z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie. Władze tej uczelni zgodziły się otworzyć Punkt Konsultacyjny Wydziału Teologicznego Studium Zaocznego ATK w Gorzowie Wielkopolskim⁴⁰. Życzeniem bpa W. Pluty było, aby wykłady i ćwiczenia uwzględniały moment antropologiczny w nauczaniu Słowa Bożego. W 1973 roku bp W. Pluta pisał do ks. rektora prof. Jana Stępnia: „Wiem, że to wielkie wymaganie. Ale chwila obecna tego wymaga, a księża są nieraz zmęczeni, zniechęceni głoszeniem Słowa Bożego, bo nie widzą, że „chwytą”. Nikt ich nie uczył tego, że muszą zawsze od potrzeb dzisiejszego człowieka wychodzić, nie od tezy wychodzić, ale od doświadczenia – a na tezie kończyć”⁴¹. Na Studium, które trwało dwa lata, otwarto dwa kierunki: apologetyczny (od 1972/1973) i teologii praktycznej (od 1973/1974). Zajęcia były prowadzone w środy, a od 1974 roku we wtorki, w pomieszczeniach plebanii katedralnej przy. ul. Obotryckiej. Dodatkowo na prośbę bpa W. Pluty profesorowie ATK przeprowadzili tygodniowe szkolenie 20 księży „...do głoszenia dni skupienia dla różnych mniejszych grup laikatu...”⁴². Delegatem bpa W. Pluty do spraw uczelnianych był ks. dr hab. Roman Harmaciński. Inaugurację roku akademickiego rozpoczynała uroczysta msza św. z biskupem w gorzowskiej katedrze. Księża studiujący w Gorzowie Wlkp. raz w roku we wrześniu mieli obowiązek uczestniczyć w trzydniowych kursach homiletyczno-katechetyczno-liturgicznych organizowanych przez ATK w Warszawie. Tema-

³⁸ ADZG, sygn. 946. Pismo bpa W. Pluty do ks. rektora prof. M. Krąpca, Gorzów Wlkp. 25 lutego 1972.

³⁹ ADZG, Uczelnie katolickie. Ogólne 1973-1978, sygn. N1b. Pismo bpa W. Pluta do ks. rektora M. A. Krąpca, Gorzów Wlkp. 01.07.1976.

⁴⁰ ADZG, sygn. 946. Pismo bpa W. Pluty do Rektoratu ATK, Gorzów Wlkp. 26 czerwca 1972.

⁴¹ ADZG, Uczelnie katolickie. Ogólne 1973-1978, sygn. N1b. Pismo bpa W. Pluty do ks. rektora J. Stępnia, Gorzów Wlkp. 03.08.1973.

⁴² ADZG, sygn. 946. Pismo bpa W. Pluty do ks. rektora prof. J. Iwanickiego, Gorzów Wlkp. 24.08.1972.

tyka tych kursów była zbieżna z programem studiów⁴³. Wraz z końcem roku akademickiego bp W. Pluta pisemnie dziękował władzom ATK za trud dokształcania duchowieństwa⁴⁴.

3. Powstanie Instytutu Formacji Katolickiej dla Świeckich w Gorzowie Wlkp.

Zgodnie z postulatami Soboru Watykańskiego II i konstytucji apostolskiej Jana Pawła II *Sapientia Christiana* dnia 31 maja 1988 r. bp diecezjalny dr Józef Michalik powołał Instytut Formacji Katolickiej dla Świeckich w Gorzowie Wielkopolskim. Instytut oferował katolikom świeckim i osobom zakonnym:

- formację katolicką,
- wykształcenie filozoficzno-teologiczne na poziomie akademickim,
- przygotowanie świeckich do apostolskiej odpowiedzialności za Kościół w świecie współczesnym⁴⁵.

Program pięcioletnich studiów w Instytucie określał statut i regulamin studiów⁴⁶. Zwierzchnikiem Instytutu był biskup diecezjalny, a w jego imieniu rektor i prorektor kierowali uczelnią. Rada Naukowa czuwała nad realizacją programu studiów⁴⁷. Pierwszym rektorem został ks. dr Roman Harmaciński. Biskup J. Michalik zabiegał, aby Instytut Formacji Katolickiej i Wyższe Seminarium Duchowne w Paradyżu zostały filiami Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Na trzy miesiące przed ustanowieniem Instytutu 18 lutego 1988 r. bp J. Michalik wystosował pismo do metropolity wrocławskiego kard. Henryka Gulbinowicza w sprawie afiliacji Seminarium i Instytutu. W następnym piśmie do metropolity (2.05.1988) powrócił do kwestii afiliacji obu uczelni. 24 czerwca 1988 r. poinformował kard. H. Gulbinowicza, że już zostały przekazane z Gorzowa Wlkp. do Wrocławia kopie dokumentów z prośbą o wydanie odpowiednich dekretów afiliacyjnych. Ogromna życzliwość kard. H. Gulbino-

⁴³ ADZG, Uczelnie katolickie. Ogólne 1973-1978, sygn. N1b. Pismo ks. rektora J. Stępnia do bpa W. Pluty, Warszawa 04.06.1975.

⁴⁴ ADZG, Uczelnie katolickie. Ogólne 1973-1978, sygn. N1b. Pismo bpa W. Pluta do ks. rektora J. Stępnia, Gorzów Wlkp. 01.07.1976.

⁴⁵ Dekret bpa J. Michalika o utworzeniu Instytutu Formacji dla Świeckich w Gorzowie Wlkp., GWK 1988, nr 32, s. 110. Dziekanat Instytutu Filozoficzno-Teologicznego w Zielonej Górze (dalej DIFT),teczka: Akta założycielskie. Dekrety (dalej AD), bp J. Michalik, Dekret ustanawiający Instytut Formacji Katolickiej dla Świeckich w Gorzowie Wlkp., Gorzów Wlkp. 31.05.1988.

⁴⁶ DIFT, AD, Regulamin i Statut Instytutu Formacji Katolickiej dla Świeckich z dnia 31.05.1988.

⁴⁷ Statut Instytutu Formacji Katolickiej dla Świeckich w Gorzowie Wlkp., GWK 1988, nr 32, s. 111.

wicza i władz Wydziału sprawiły, że Instytut w Gorzowie Wlkp. mógł prawnie zaistnieć⁴⁸.

Instytut gorzowski otrzymał pełnię praw cywilnych po podpisaniu w dniu 30 czerwca 1988 r. umowy między Rządem a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez państwo stopni i tytułów przez te uczelnie. W tym dniu Instytut w Gorzowie Wlkp. został filią Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu⁴⁹.

Pierwszą siedzibą Instytutu były pomieszczenia Parafii Katedralnej w Gorzowie Wlkp. (ul. Obotrycka 10). Ksiądz proboszcz Władysław Sygnatowicz przekazał do dyspozycji uczelni cztery sale katechetyczne, pomieszczenia na dziekanat i kaplicę. Studenci korzystali z zasobu biblioteki i czytelnicy miejscowego Klubu Inteligencji Katolickiej.

Biskup J. Michalik zgodził się na dostosowanie budowy domu parafialnego przy ul. Żeromskiego 23 do wymogów uczelni. Dzięki pomocy bardzo wielu ludzi z różnych instytucji z terenu miasta i regionu prace budowlane miały dobre tempo. W budowie uczestniczyło wojsko z jednostek stacjonujących w Gorzowie Wlkp., dysponujące siłą roboczą i specjalistycznym sprzętem. Dowódcy jednostek wyposażyli uczelnię w niezbędne w owym czasie urządzenia⁵⁰. W dniu inauguracji roku akademickiego 1990/1991 bp J. Michalik poświęcił pomieszczenia Instytutu. W trakcie dalszych prac budowlanych uzyskano 52 pomieszczenia: sale wykładowe, bibliotekę, czytelnię, archiwum, kaplicę, oratorium, pomieszczenia gospodarcze i administracyjne oraz mieszkania profesorskie⁵¹.

Profesorowie i wykładowcy wywodzili się z Wyższego Seminarium Duchownego w Paradyżu, Kurii Biskupiej, Sądu Kościelnego, KUL (Lublin), ATK (Warszawa) i PAT (Kraków). Studenci reprezentowali wszystkie grupy społeczne, spośród których znaczącą liczbę stanowili nauczyciele ze środowisk miejskich. Zasadniczo zachowano równowagę co do liczby studiujących mężczyzn i kobiet⁵².

⁴⁸ R. Harmaciński, *Powstanie i działalność Gorzowskiej Filii Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu*, [w:] *Księga pamiątkowa*, s. 233.

⁴⁹ Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z 30.06.1988 r. w sprawie tekstu umowy między Rządem Polski Rzeczpospolitej Ludowej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich, „Monitor Polski” nr 22, poz. 174; Załącznik do obwieszczenia Ministra Edukacji Narodowej z 30.06.1988 r., „Monitor Polski” nr 22, poz. 174 (umowa, paragraf 2, punkt 4).

⁵⁰ R. Harmaciński, *Powstanie i działalność*, s. 234.

⁵¹ Tamże, s. 235.

⁵² Tamże, s. 236-237.

Instytut Formacji Katolickiej dla Świeckich w Gorzowie Wlkp. pozwalał studentom zgłębiać wiedzę filozoficzną oraz poznawać odpowiedzi na pytania stawiane przez mądrość Bożą w ujęciu teologicznym⁵³. Dyrektor złożył wniosek do Urzędu Skarbowego w Gorzowie Wlkp. o przyznanie numeru identyfikacji podatkowej⁵⁴.

Należy wspomnieć o istnieniu Diecezjalnego Kolegium Teologicznego w Zielonej Górze, które od 1993 roku, wraz z Instytutem Formacji Katolickiej dla Świeckich, prowadziło naukową i formacyjną działalność świeckich⁵⁵. Kolegium kształciło katechetów dla przedszkoli i szkół podstawowych⁵⁶. Dyrektorem administracyjnym tej uczelni został ks. Ryszard Kolano, dyrektor Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Diecezjalnej⁵⁷. Nauka w Kolegium trwała 3 lata. Profesorowie Instytutu prowadzili wykłady, ćwiczenia i praktyki. Absolwenci Kolegium otrzymywali dyplom ukończenia nauki⁵⁸. 23 września 1995 roku w 50. rocznicę utworzenia struktur kościelnych na ziemi lubuskiej i Pomorzu Zachodnim bp diecezjalny Adam Dyczkowski nadał Kolegium imię patrona Księdza Biskupa Edmunda Nowickiego, pierwszego administratora apostolskiego w Gorzowie Wielkopolskim. W dekrete tym napisał: „Pod tym Patronatem niech Kolegium kontynuuje chlubne karty pracy katechetycznej na tych Ziemiach, niech rozwija swą działalność, kształtując i wychowując katechetów oddanych Bożej sprawie w dziedzinie ewangelizacyjnej”⁵⁹.

4. Powstanie Instytutu Filozoficzno-Teologicznego w Zielonej Górze

24 marca 2003 roku na prośbę dyrektora Instytutu Formacji Katolickiej ks. dra Eligiusza Piotrowskiego bp diecezjalny Adam Dyczkowski przeniósł gorzowską uczelnię do Zielonej Góry i zmienił jej nazwę na: Instytut Filozoficzno-Teologiczny (IFT) przy ul. Bułgarskiej 30 w Zielonej Górze. Jednocześnie ustanowił św. Teresę Benedyktę od Krzyża (Edyta Stein) patronką IFT, „ufając,

⁵³ Tamże, s. 245.

⁵⁴ DIFT, AD, Wniosek o potwierdzenie numeru identyfikacji podatkowej z dnia 14.02.2001.

⁵⁵ Notariat Kurii Diecezjalnej w Zielonej Górze (dalej NKD), Kolegium Teologiczne (dalej KT), sygn. N4. Pismo bpa P. Sochy do nuncjusza apostolskiego abpa J. Kowalczyka, Zielona Góra 17.06.1993. Odpowiedź abpa J. Kowalczyka, Olsztyn 17.06.1993.

⁵⁶ NKD, KT, sygn. N4. Dekret bpa P. Sochy dotyczący erekcji Diecezjalnego Kolegium Teologicznego, Zielona Góra 10.07.1993.

⁵⁷ NKD, TK, sygn. N4. Dekret bpa P. Sochy mianujący ks. R. Kolano dyrektorem administracyjnym Kolegium, Zielona Góra, 10.07.1993.

⁵⁸ NKD, TK, sygn. N4. Statut Kolegium zatwierdzony przez bpa A. Dyczkowskiego, Zielona Góra 29.08.1994.

⁵⁹ NKD, TK, sygn. N4. Dekret bpa A. Dyczkowskiego, Zielona Góra, 23.09.1995.

iż jej wstawiennictwo przyczyni się do jeszcze bardziej owocnego rozwoju życia duchowego i intelektualnego Uczelni”⁶⁰.

Z racji przemianowania Instytutu w Zielonej Górze władza duchowna zdecydowała się na zmianę afiliacji⁶¹ uczelni. Dotychczas Instytut podlegał Papieskiemu Fakultetowi Teologicznemu we Wrocławiu. Rozpoczęto starania, aby podporządkować Instytut Wydziałowi Teologicznemu Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wspólny dokument do Kongregacji d/s Instytutów Katolickich z dnia 10 czerwca 2000 roku podpisali bp Adam Dyczkowski i ks. prof. Tomasz Węclawski, dziekan Wydziału Teologicznego UAM⁶².

Pięć lat później postanowiono dokonać kolejnej afiliacji IFT w Zielonej Górze. Tym razem wybrano Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego. Dnia 12 stycznia 2005 roku bp diecezjalny Adam Dyczkowski i ks. prof. Zdzisław Kroplewski wystosowali pismo w tej sprawie do Kongregacji d/s Instytutów Katolickich w Rzymie⁶³. Kongregacja watykańska przychyliła się do wniosku w sprawie afiliacji Instytutu⁶⁴. Od 2 maja 2013 roku IFT podjął współpracę w zakresie prowadzenia wspólnych studiów z teologii z Papieskim Wydziałem Teologicznym we Wrocławiu⁶⁵.

Pierwszym dyrektorem IFT został ks. dr Eligiusz Piotrowski (2003-2006). Kolejno funkcję tę piastowali: ks. dr Grzegorz Chojnacki (2006-2012), ks. dr hab. Andrzej Draguła (2012-2016), ks. dr Mariusz Jagielski (2016-2020). Od 15 października 2020 roku funkcję dyrektora IFT pełni ks. dr Piotr Bartoszek⁶⁶.

⁶⁰ DIFT, AD, Dekret bpa A. Dyczkowskiego z dnia 24.03.2003; Zaświadczenie z dnia 24.10.2008.

⁶¹ Afiliacja oznacza powiązanie, łączność przez pośrednie związki. *Słownik wyrazów obcych*, red. J. Tokarski, Warszawa 1980, s. 9.

⁶² DIFT, AD, Congregatio pro institutione catholica conventio ad affiliandum. Prot.num.797/2000.

⁶³ DIFT, AD, Congregatio pro institutione catholica conventio ad affiliandum. Szczecin 12.01.2005.

⁶⁴ DIFT, AD, Congregatio pro institutione catholica decretum, dekret i pismo do abpa Z. Kamińskiego, Romae 25.08.2005.

⁶⁵ *Porozumienie zawarte w dniu 2 maja 2013 r. pomiędzy arcybiskupem wrocławskim, wielkim kanclerzem Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu a biskupem zielonogórsko-gorzowskim*, „Ecclesiastica” (2013) nr 2, s. 54-55.

⁶⁶ NKD, Instytut Teologii 2002-2020, sygn. N10. Dekrety nominacyjne i odwoławcze.

Zakończenie

Reasumując należy stwierdzić, że Kościół katolicki ma ogromne zasługi w dziedzinie nauczania i wychowania człowieka. U podstaw jego prawa i obowiązku do nauczania znajduje się Boska misja obwieszczenia misterium zbawienia wszystkim ludziom oraz troska o integralny rozwój każdego człowieka. Jednym ze sposobów wypełniania tej misji jest prowadzenie szkolnictwa w duchu Boskiego założyciela Jezusa Chrystusa. Trzeba szczerze przyznać, że od swego powstania Instytut Filozoficzno-Teologiczny im. Edyty Stein w Zielonej Górze ma swój wyjątkowy i niepowtarzalny udział w dziedzinie kształcenia i wychowania kolejnych pokoleń Polaków.

Bibliografia

Manuskrypty

- Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze (dalej ADZG),teczka: Uczelnie katolickie. Ogólne 1969-1972, sygn. 946.
ADZG,teczka: Uczelnie katolickie. Ogólne 1985-1988, sygn. N1b.
Dziekanat Instytutu Filozoficzno-Teologicznego w Zielonej Górze (dalej DIFT),teczka: Akta założycielskie. Dekrety (dalej AD) 1988-2008.
Notariat Kurii Diecezjalnej w Zielonej Górze (dalej NKD), Kolegium Teologiczne (dalej KT) 1993-1995, sygn. N4.
NKD, Instytut Teologii 2002-2020, sygn. N10. Dekrety nominacyjne i odwoławcze.

Źródła drukowane

- Schematyzm Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Pralatury Pilskiej*, Gorzów Lipiec 1946 [maszynopis].
Schematyzm Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Pralatury Pilskiej, Gorzów Wlkp. 1949.
Schematyzm Diecezji Gorzowskiej Rok 1967, Gorzów Wlkp. [maszynopis].
Schematyzm Diecezji Gorzowskiej Rok 1969, red. ks. Edward Jagodziński, Gorzów Wlkp. 1969.
Schematyzm Diecezji Gorzowskiej Rok 1976, red. ks. Edward Jagodziński, Gorzów Wlkp. 1976.
Schematyzm Diecezji Gorzowskiej Rok 1988, red. ks. Stanisław Starczyński, Gorzów Wlkp. 1988.
Schematyzm Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej 1995, red. ks. Andrzej Tymczyk, Zielona Góra 1995.
Otwarcie Wyższego Seminarium Duchownego w Gorzowie Wlkp. 26 X 1947, Gorzów Wlkp. 1948, s. 11-19.
Kształtowanie struktur kościelnych na ziemiach odzyskanych we wspomnieniach biskupa gdańskiego Edmunda Nowickiego [wywiad z bpem E. Nowickim przeprowadził bp I. Jeż], cz. II, opr. M. Kwiecień, „Miesięcznik Archidiecezji Gdańskiej” 2008, nr 10-12, s. 768-772.
Uroczystość inauguracji Studium Wiedzy Religijnej w Szczecinie, ZAA 1949, nr 11-12, s. 383-385.

- Dekret bpa J. Michalika o utworzeniu Instytutu Formacji dla Świeckich w Gorzowie Wlkp., „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” (dalej GWK) 1988, nr 32, s. 110.
- Statut Instytutu Formacji Katolickiej dla Świeckich w Gorzowie Wlkp., GWK 1988, nr 32, s. 111.
- Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z 30.06.1988 r. w sprawie tekstu umowy między Rządem Polski Rzeczpospolitej Ludowej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich, „Monitor Polski” nr 22, poz. 174; Załącznik do obwieszczenia Ministra Edukacji Narodowej z 30.06.1988 r., „Monitor Polski” nr 22, poz. 174 (umowa, paragraf 2, punkt 4).
- Porozumienie zawarte w dniu 2 maja 2013 r. pomiędzy arcybiskupem wrocławskim, wielkim kanclerzem Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu a biskupem zielonogórsko-gorzowskim, [w:] „Ecclesiastica” 2013, nr 2, s. 54-55.

Literatura przedmiotowa

- Adamczuk L., Zdanowicz W., *Kościół katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik statystyczny*, Warszawa 1991.
- Baciński A., *Księża Misjonarze Św. Wincentego a Paulo w Ordynariacie Gorzowskim w latach 1945-1955*, Jordanowo 1955, s. 44-47, 63 [maszynopis].
- Bagiński J., *Formacja organistów do 1960 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, P. Socha, Z. Lec [red.], Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 271.
- Bogdanowicz S., *Nowicki Edmund bp* [w:] *Encyklopedia katolicka*, E. Gigilewicz [red.], t. 14, Lublin 2010, kol. 55.
- Ceynowa T., *Przygotowanie do likwidacji Niższego Seminarium Duchownego w Słupsku*, [w:] *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej w latach 1945-1989*, T. Ceynowa, P. Knap [red.], Szczecin 2010, s.154-155.
- Chorzępa M., *Zmarli Kapłani i Bracia Zgromadzenia. Domagała Gerard*, „Roczniki Wincentyńskie” 1987, nr 1, s. 69-71.
- Dominiczak H., *Granice państwa i ich ochrona na przestrzeni dziejów 966-1996*, Warszawa 1997.
- Doppke J., *Katechizacja w Polsce 1945-1990*, Pelplin 1998.
- Dratwa B., *Propozycje do opracowania schematyzmu diecezji gorzowskiej w ujęciu historycznym*, s. 5 (maszynopis).
- Dzwonkowski T., *Administracja apostołska kamińska, lubuska i pralatury pilskiej. Zarys dziejów 1945-1966*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, P. Socha, Z. Lec [red.], Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 23-29.
- Dzwonkowski T., *Zielonogórski Klub Inteligencji Katolickiej w latach 1981-2006*, Zielona Góra 2006.
- Fajęcki A., *Szkolnictwo*, [w:] *Podręczna encyklopedia kościelna*, J. i R. Archutowscy [red.], t. 37-38, Warszawa 1913, s. 386-402.
- Harmaciński R., *Kursy przygotowujące katechetów w diecezji gorzowskiej w latach 1949-1972*, „Studia Katechetyczne” Warszawa 1987, t. 6, s. 81-82.
- Harmaciński R., *Kształcenie katechetów w diecezji gorzowskiej w latach 1949-1989*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, P. Socha [red.], Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 256.
- Harmaciński R., *Powstanie i działalność Gorzowskiej Filii Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, P. Socha [red.], Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 233.

- Irek W., *50 lat polskiej administracji kościelnej na ziemiach zachodnich i północnych*, „Życie i Myśl” 1995, nr 4, s. 28.
- Kowalczyk K., *Stosunki Państwo-Kościół na Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1972. Zarys problemu*, [w:] *Kościół rzymskokatolicki na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945-2005*, G. Wejman [red.], Szczecin 2005, s. 28-29.
- Kufel R., *Internat Biskupi i Małe Seminarium Duchowne we Wschowie (1946-1956)*, Zielona Góra 2012.
- Labuda G., *Ziemie zachodnie i północne w tysiącletniej historii polskich granic*, [w:] *Ziemie zachodnie i północne Polski 992-1945. Katalog wystawy archiwalnej*, Warszawa 1985, s. 32-33.
- Lutyński K., *Rozdział Kościoła od państwa w Polsce Ludowej*, „Chrześcijanin w Świecie” 1994, nr 1, s. 78.
- Mackiewicz A., *Studium Organistowskie i formacja organistów po 1960 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na ziemi lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, P. Socha [red.], Zielona Góra-Gorzów Wlkp. 1998, s. 274.
- Machura Z., *Cztery słupskie lata*, Słupsk 2006.
- Napierała E., *Geneza Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp.*, „Studia Paradayskie” 1985, nr 1, s. 195.
- Napierała E., *Historia Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp. za rządów ks. dra Edmunda Nowickiego (1945-1951)*, Warszawa 1975.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992.
- Nowicki E., *O powołania kapłańskie*, „Zarządzenia Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Piłskiej”, 1945, nr 2, s. 26-27.
- Prus-Wiśniewski J., *Dawne granice Polski. Organizacja Kościoła Rzymsko-Katolickiego w Polsce po 1945 roku*, Londyn 1973.
- Raina P., *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1 (1945-1959), Poznań 1994, s. 15-17.
- Socha P., *Sylwetki administratorów apostolskich i biskupów diecezji zielonogórsko-gorzowskiej*, „Studia Zielonogórskie” 2008, t. 14, s. 10-17.
- Stopniak F., *Działalność integracyjna Kościoła katolickiego na Polskich Ziemiach Zachodnich*, „Życie i Myśl” 1985, nr 3, s. 47-49.
- Syska Z., *Zarys historii Klubu Inteligencji Katolickiej w Gorzowie Wlkp. (do roku 2008)*, [w:] *Poszukiwanie wartości. Klub Inteligencji Katolickiej w Gorzowie Wielkopolskim w latach 1976-2008*, red. T. Klimek [i in.], Gorzów Wlkp. 2009, s. 14-15.
- Szuba Z., *Na Ziemiach Zachodnich po wiekach odzyskanych*, „Życie i Myśl” 1970, nr 3, s. 1-2.
- Śmierczalski-Wachocz D., *Partia komunistyczna wobec przejawów wiary katolickiej w swoich szeregach na Środkowym Nadodrzu 1945-1970*, Ząbki 2004.
- Śmierczalski-Wachocz D., *Państwowe i kościelne przeobrażenia administracyjne na Środkowym Nadodrzu w latach 1945-1952*, [w:] *Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych na Środkowym Nadodrzu w latach 1945-1956*, E. Wojcieszek [red.], Poznań 2012, s. 34-37.
- Tomczak R., *Historia Diecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w latach 1947-1997*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne Gorzów Wlkp.-Paradyż 1947-1997. Księga jubileuszowa*, R. Tomczak [red.], Paradyż 1997, s. 75, 77, 81, 83 i 91.
- Tomczak R., *Rektorzy*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne Gorzów Wlkp.-Paradyż 1947-1997. Księga jubileuszowa*, R. Tomczak [red.], Paradyż 1997, s. 97-98.
- Wejman G., *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej w latach 1945-1972*, Szczecin 2007.
- Welzandt E., *Rys historyczny Diecezji Gorzowskiej*, GWK 1970, nr 7, s. 209-210.
- Welzandt E., *Ludność Diecezji Gorzowskiej*, GWK 1970, nr 7, s. 214-215.

- Wójcik S., *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego. Na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945-1961*, Wrocław 1995.
- Wykrota M., *Wakacyjna katecheza prowadzona przez kleryków w gorzowskiej Administracji Apostolskiej w latach 1950-1954*, Warszawa 1981, s. 15-18 (maszynopis).
- Zieja J., *Uniwersytet Ludowy w Orzechowie Pomorski*, „Tygodnik Katolicki” 1946, nr 1, s. 8.